

Ramovšev september

Anka Sollner Perdih

Cesta pod goro 16a, SI 1353 Borovnica; anka.sollner@gmail.com

Prispevek prinaša zapis o življenju in delu akademika prof. dr. Frana Ramovša, pomembnega slovenskega jezikoslovca prve polovice 20. stoletja. Ob sedemdesetletnici smrti je bila pripravljena prenovljena in dopolnjena bibliografija njegovega obsežnega opusa, ki je objavljena na koncu zbornika.

Der Beitrag dokumentiert das Leben und Werk des namhaften slowenischen Sprachwissenschaftlers der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts und Akademiemitglieds Prof. Dr. Fran Ramovš. Zu seinem 70. Todestag wird eine überarbeitete und ergänzte Fassung seiner Bibliographie veröffentlicht, wodurch eine detaillierte Einsicht in die Facetten seines umfangreichen Oeuvres gegeben wird.

Ključne besede: Fran Ramovš, življenje in delo, bibliografija

Schlüsselwörter: Fran Ramovš, Leben und Werk, Bibliographie

September je bil usoden mesec za pomembnega slovenskega jezikoslovca, akademika in univerzitetnega profesorja dr. Frana Ramovša. Rodil se je 14. septembra 1890 in umrl 16. septembra 1952. In danes, 21. septembra 2022, po sedemdesetih letih od njegove smrti, se poklanjamo njegovemu spominu in obsežnemu znanstvenemu delu na področju slovenske dialektologije in historične slovnice.

Prva leta življenja je preživel v Ljubljani, leta 1894 pa se je družina očeta Franca, ki je bil kot strojevodja zaposlen na železnici, in matere Marijane (Marije) Ramovš preselila v Borovnico. Fran je bil tretji od sedmih otrok, od katerih sta dva umrla. Prav menjava okolja je bila za poznejšega jezikoslovca pomembna, saj je že kot otrok opazil in zaznal razlike med govorom v Ljubljani in Borovnici ter si tako izostril posluš za glasovne razlike v dveh različnih narečjih, v mestnem in vaškem okolju. Osnovno šolo, štiri razrede ljudske šole je končal v Borovnici, leta 1901 je šolanje nadaljeval v Ljubljani in ga z odliko dokončal na II. državni gimnaziji v šolskem letu 1909/10.

Mladost je preživljal tudi v družbi pisatelja Ivana Cankarja, mogoče se je tudi zato poskusil v pisanju leposlovja (*Ljubljanski zvon* 1910: 771–744; 1912: 83–86). Nanj naj bi močno vplivala tudi Fickova praktična slovnica sanskrta, ob kateri je odkrival sorodnosti z latinščino, grščino in slovanščino, dobro je poznal tudi Brugmannovo *Kratko primerjalno slovnico indoevropskih jezikov*. Vsestranska razgledanost že v dijaških letih mu je »odprla vrata v študij primerjalnega jezikoslovja« (Šolar 1950: 442). Leta 1910 se je vpisal na

C. Seznamek abiturientov,

ki so bili v poletnem roku šolskega leta 1909./1910.
in v jesenskem in zimskem roku šolskega leta 1910./1911. aprobirani.

(Debeli tisk znači «zrel z odliko».)

Imena abiturientov	Rojstveni kraj	Rojstveno leto	Doba gimnazijskega šolanja	Izmed vseh aprobiranih abiturientov so se odločili
Abram Anton	Tupelče	1890	8 let	za zdravilstvo
Gosar Andrej	Spodnji Logatec	1887	8 let	za tehniko
Klembas Anton	Ljubljana	1889	9 let	za zdravilstvo
Lekan Ivan	Vipava	1889	8 let	za živinozdravništvo
Lemež Milan	Maribor	1891	8 let	za pravoznanstvo
Lovšin Fran	Sušje pri Ribnici	1890	9 let	za bogoslovje
Malin Ivan	Ljubljana	1888	8 let	za železništvo
Matičič Ivan	Rakek	1888	9 let	za železništvo
Melik Anton	Črna vas	1890	8 let	za pravoznanstvo
Merjesič Filip	Ljubljana	1890	8 let	za bogoslovje
Primic Fran	Zalog pri Šmarju	1888	8 let	za živinozdravništvo
Ramovž Fran	Ljubljana	1890	8 let	za filozofijo
Rus Alojzij	Bled	1892	8 let	za agronomijo
Sodnik Jožef	Ljubljana	1891	8 let	za pravoznanstvo
Svetek Miloslav	Ljubljana	1891	9 let	za bogoslovje
Šefman Karol	Kranjska gora	1889	8 let	za pravoznanstvo
Šerbec Jožef	Rajhenburg	1890	8 let	za živinozdravništvo
Štancar Milan	Ljubljana	1890	8 let	za pravoznanstvo
Wohinz Ivan ^{2b}	Kresnice	1889	8 let	za živinozdravništvo
Zaverl Alfonz	Velika goba	1889	9 let	za bogoslovje
Žgur Ivan	Podraga	1889	8 let	za bogoslovje

Slika 1: Izvestje c. kr. II. gimnazije v Ljubljani za šolsko leto 1910/1911, 61.

filozofsko fakulteto na Dunaju. Tam je ostal le eno leto in poslušal predavanja iz indoevropskega primerjalnega jezikoslovja, splošne lingvistike, romanistike, germanistike, klasične filologije in slavistike. Naslednje leto je zaradi šibkega zdravja študij slavistike in primerjalnega jezikoslovja nadaljeval v Gradcu. Še kot študent je na Dunaju in v Gradcu pregledoval slovenska besedila od začetkov do 19. stoletja, v času počitnic zbiral narečno gradivo ter potoval po evropskih knjižnicah, kjer je iskal in izpisoval gradivo za poznejšo historično gramatiko. Že v drugem letniku je napisal doktorsko disertacijo o razvoju¹ slovanskih

¹ Alenka Šivic-Dular komentira, da Ramovš ne uporablja izraza *ur-slavisch*, ampak *gemein-slavisch* (tj. 'splošnoslavanski, vseslavanski').

polglasnikov (*Die gemeinslavischen reduzierten Vokale ɚ und ɛ im Slovenischen*), ki jo je lahko predložil šele v 8. semestru, opravil rigorozo in bil 11. julija 1914 promoviran za doktorja filozofije. Konec istega leta je končal rokopis svojega habilitacijskega dela o moderni vokalni redukciji in ga oddal za natis v zbirki Slavica (Univerzitetna založba C. Winter, Heidelberg), a zaradi vojnih razmer tam ni izšlo. Pod naslovom *Slovenische Studien* je bila habilitacija objavljena šele ob koncu prve svetovne vojne v 37. letniku revije *Archiv für slavische Philologie* z letnico 1918–1920. Vojni čas je preživel na fronti, ki je pustila globoke sledi v njegovem življenju. Doživel je strahote soške fronte, od koder so ga obnemoglega poslali v bolnišnico. V začetku leta 1917 je bil zaradi slabega zdravja odpuščen iz vojske in je kot črnovojnik služil v Ljubljani in Kamniku. Še pred koncem vojne je v Gradcu opravil habilitacijski kolokvij in habilitacijsko predavanje ter dosegel naziv privatnega docenta. Svojo poklicno pot bi moral začeti na univerzi v Černovicah, a je graška univerza posredovala za njegovo oprostitev od vojaške službe. Zaradi Nahtigalove bolezni bi moral prevzeti seminarske vaje na univerzi v Gradcu. Konec vojne pa ga je ponesel v Ljubljano, kjer se je aktivno vključil v priprave za ustanovitev univerze. A želja, da bi napisal slovensko historično slovnico, je ostala in se v naslednjih desetletjih odrazila v knjigah o historični gramatiki slovenskega jezika – rokopisnem *Vokalizmu* (1920/21), *Konzonantizmu* (1924), *Dialektih* (1935) ter v *Kratki zgodovini slovenskega jezika I* (1936). Leta 1931 je objavil *Dialektološko karto slovenskih narečij*, v kateri je prikazal novo razdelitev slovenskih narečij in govorov ter pri tem upošteval geografske, naselivitvene, kolonizacijske, socialne, politične in druge dejavnike, ki so vplivali na zgodnjo alpsko, dialektično še nerazčlenjeno in enotno slovenščino ter pisan mozaik dialektov in govorov. Leta 1937 sta z zgodovinarjem in paleografom Milkom Kosom izdala znanstveno-kritično izdajo *Brižinskih spomenikov*. Pomembno delo je opravil tudi na področju slovenskega knjižnega jezika. Skupaj z Antonom Breznikom je izdal *Slovenski pravopis* (1935, 1937, 1938), kjer mu je pripadlo pravorečje in naglas. Po smrti so njegovi slušatelji izdali še *Morfologijo slovenskega jezika* (1952), ki je nastala po njegovih predavanjih v letih 1947/48 in 1948/49.

Pomembno je tudi njegovo uredniško delo. Sodeloval je v uredništvu *Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino* (1918–1928), bil med ustanovitelji Društva za humanistične vede ter urednik njihovih *Razprav* (1923–1930), urednik *Letopisa SAZU* (1943–1950), *Razprav SAZU II. razreda* (1950), sourednik *Slavistične revije* (1950–1951) ter dolgoletni sourednik *Južnoslovenskega filologa* (1921–1950).

Drugo sled je Ramovš zapustil pri ustanavljanju ljubljanske univerze ter v neštetih bitkah za ustanovitev slovenske akademije. Po ustanovitvi univerze je bil še ne tridesetleten 31. avgusta 1919 imenovan za rednega profesorja na

filozofski fakulteti. Pripadla mu je tudi velika čast, da je 3. decembra 1919 imel prvo predavanje iz historične slovnice na novo nastali univerzi. V prilogi Slovenskega naroda so takole povzeli njegove besede:

Z današnjim dnem, ko pričakujemo novo dobo, novo življenje, ko ustvarjamo slovensko univerzo, naj vas iskreno pozdravim kot prve slušateljke naše almae matris. S tem svetim trenutkom stopa naš narod v zgodovino, ki je ne izbriše nihče nikoli več. Naš glavni predmet bo historična gramatika slovenskega jezika [...]. (Kolar 1919: 4)

Predaval je večinoma prosto, pomagal si je le z listki, na katere je pogledal zelo redko. Franc Jakopin je v spominih na svojega profesorja zapisal, da je govorne enote komponiral tako, da niso bile samo vsebinsko usklajene, ampak tudi prijetne za uho. Bil je dekan Filozofske fakultete (1926/27) in rektor Univerze v Ljubljani (1934/35). V tem času je bojeval tudi bitko za ustanovitev akademije. Ker kljub obširni utemeljitvi, da Slovenci potrebujemo akademijo, ni uspel, je predčasno zapustil rektorsko mesto. Vendar želje po ustanovitvi najvišjega znanstvenega zavoda v Sloveniji ni opustil. Primož Ramovš je čas ustanavljanja akademije opisal v knjigi *Biti skladatelj*.

Bil je eden glavnih ustanoviteljev Akademije znanosti in umetnosti, sedemnajst let se je boril zanj. Pri nas doma je bila ustanovitev Akademije družinski dogodek, Akademija nam je bila nekaj drugega kot povprečnemu Slovincu, čeprav kulturniku. Z njo smo živeli, bila je očetov otrok, pojem, ne ustanova [...]. (Ramovš 1984: 90)

Sprva se je imenovala Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, naziv slovenska je dobila kasneje. Ramovš je bil nekaj let njen glavni tajnik (1942–1950), pomagal pa je tudi pri povojni organizaciji, pripravil pravilnike in statute ter oblikoval posamezne inštitute. V letih 1950–1952 je bil njen četrti predsednik. Prevezel je tudi vodenje Inštituta za slovenski jezik in oblikoval obsežen načrt njegovega delovanja.

Ob Ramovševih obletnicah ter ob njegovi smrti je bilo napisanih več prispevkov o njegovem obsežnem delu na področjih slovenskega in slovanskega jezikoslovja, o prizadevanjih pri ustanavljanju univerze in akademije, a veliko manj o njem kot sodelavcu, predavatelju, prijatelju. Primož Ramovš ga opiše z besedami, da je živel za svoje raziskovalno delo, za univerzo in akademijo. Ivan Kolar, takrat študent prvega letnika, je pričakovanje prvega predavanja in predavatelja na univerzi opisal v prilogi *Slovenskega naroda* (Kolar 1919: 4) z besedami:

Z obrazov nam je sijala svečanost, ko smo z drhtajočim srcem pričakovali prve besede svojega predavatelja na svoji univerzi. Tišina je vladala v dvorani, ko je vstopil vseuč. prof. dr. F. Ramovš. Prijazen mladeniški obraz, živih oči, v katerega so vrtale izrazite poteze pravo podobo učenjaka-slavista Slovence, nam je zasijal nasproti.

Fran Ramovš je bil izjemen organizator, povezovalen, izredno delaven človek, nadarjen, umsko nadpovprečen. Anton Slodnjak ga je označil kot gonilno moč slovenske univerze in dušo Slovenske akademije znanosti in umetnosti. V posebni luči ga prikazuje korespondenca s kolegom na univerzi, Rajkom Nahtigalom in Francetom Kidričem, ter skoraj trideset let trajajoče dopisovanje z Aleksandrom Belićem, profesorjem srbskega jezika, slovanske filologije in splošne lingvistike na beograjski univerzi ter urednikom *Južnoslovenskega filologa*. Najbolj osebno pa je njegovo dopisovanje s slovaško jezikoslovko Želimiro Gašparik, ki jo je leta 1929 spoznal na prvem mednarodnem slavističnem kongresu v Pragi.

In kako je France Kidrič opisal svojega stanovskega kolega in prijatelja? V odgovoru na Ramovševo pismo, ki mu ga je poslal 11. novembra 1919 z Dunaja, je med drugim zapisal:

Iz dveh vzrokov ga /pismo/ shranim k tistim svojim pismom, ki bi jih za ves svet ne dal iz rok: ker veje iz njega resnično, toplo prijateljstvo in ker tvori sijajen dokument k zgodovini prvih imenovanj almae matris labascensis. Fant, Ti imaš pero, za katerega Te sme zavidati tudi marsikateri nefilolog! (Dolinar 2001: 114)

Za konec sem izbrala zelo ganljiv opis Franceta Kidriča iz pisma Ramovšu, poslanega iz Rogaške Slatine 26. marca 1940, kjer spregovori o Ramovšu kot prijatelju in strokovnjaku, »kakršnega sreča človek samo enkrat v življenju«.

Dragi prijatelj,

prejel sem pismo, kakršnega še nikoli nisem bral in kakršnega nikoli več ne bom dobil, razen če mi napišeš Ti še drugega. Tvoja topla prijateljska beseda se je dotaknila vseh stvari, ki brnijo v meni ob misli na preteklost in bodočnost. Vsakikrat, ko mi je kdo namigoval, da me življenje vendarle še ni strlo, sem se iznova zavedel, da bi me bilo strlo, ako ne bi imel Tebe, ki si si v Svoji brezmejni srčni dobroti določil za življenjsko nalogo, prijateljem pomagati, a si pri meni to Svojo težnjo še podvojil. Tvoje pismo mi je privabilo roso v oči /.../. Če bi hotel nanizati vse, za kar sem ti in Ti moram biti hvaležen, bi bila vrsta daljša od moje bibliografije, ki jo naglašam. Hvala Ti za vse: za prijateljstvo, ki je bilo vedno čisto in iskreno; za neštivilne usluge, med katerimi je mnogo takih, ki jih od koga drugega niti sprejeti ne bi mogel; za strokovno drugovanje, ki mi je pomaglo iz raznih dvomov; a zlasti še za obljubo, da mi hočeš ostati to, kar si mi bil do zdaj: prijatelj, kakršnega sreča človek samo enkrat v življenju. (Dolinar 2001: [182])

Literatura

France BEZLAJ, 1950: Fran Ramovš. Pogled na njegovo delo, *Slavistična revija* 3/3–4, 225–236.

Zvonko A. BIZJAK, 1950: [Fran Ramovš]. II. Delo, *Slavistična revija* 3/3–4, 446–458.

Darko DOLINAR (ur.), 2001: *Pisma Franceta Kidriča Franu Ramovšu* (Korespondence pomembnih Slovencev, 12/Epistulae Slovenorum illustrium, 12). Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.

Ivan KOLAR, 1919: Prvi dih univerze, *Slovenski narod* 52/252, priloga, 4 (25. 12. 1919).

Tine LOGAR, 1990: Fran Ramovš – zgodovinar in dialektolog slovenskega jezika. *Razprave = Dissertationes. Razred za filološke in literarne vede* 13. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 5–12.

Primož RAMOVŠ, 1984: *Biti skladatelj*. Ljubljana: Slovenska matica.

Janez ROTAR (ur.), 1990: *Korespondenca med Franom Ramovšem in Aleksandrom Beličem* (Korespondence pomembnih Slovencev, 10/Epistulae Slovenorum illustrium, 10). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Jakob ŠOLAR, 1950: Fran Ramovš. I. Življenje, *Slavistična revija* 3/3–4, 441–445.

Zusammenfassung

SEPTEMBER – DER SCHICKSALHAFTE MONAT FÜR RAMOVŠ

Der Monat September war für den namhaften slowenischen Sprachwissenschaftler, Akademiker und Universitätsprofessor Dr. Fran Ramovš schicksalhaft. Am 14. September 1890 wurde er geboren und am 16. September 1952 ist er gestorben. Wie sein Leben zwischen Stadt und Land, zwischen Ljubljana und Borovnica hin- und hergerissen war, so schwankte auch sein Schaffensweg zwischen sprachwissenschaftlicher Forschung (zwischen historischer Grammatik, Dialektologie und Lexikologie) und kühnen Plänen für die Gründung der Universität Ljubljana und der Slowenischen Akademie – nach den Aussagen seines Sohnes Primož Ramovš im Buch *Biti skladatelj* waren diese ein „Familienprojekt“. Dass er alle seine Kraft in diese Ziele legte, bezeugt auch seine umfangreiche Bibliographie, die, erstellt von Zvonko A. Bizjak, erstmals 1950 in der Zeitschrift *Slavistična revija* und veröffentlicht wurde. Die aktualisierte Ausgabe erschien 1990 im 13. Band der Sammlung *Razprave II. razreda SAZU*, eine überarbeitete und ergänzte Ausgabe, erstellt zu seinem 70. Todestag, erscheint in dieser Publikation.